

Vilmos Voigt. Europäische Linien: Studien zur Finnougristik, Folkloristik und Semiotik, Budapest: Akadémiai Kiadó, 2005. – 276 p.

Vilmoso Voigto pavardė gerai žinoma humanitarų pasaulyje. Tai žymus moderniosios vengrų etnologijos ir komparatyvistikos atstovas, Budapešto Lorándo Eötvöso universiteto profesorius, daugelio vengrų ir tarptautinių folkloro, liaudies meno, finnougriстикos, semiotikos ir kitokių draugijų narys. Tai ir poliglotas, kalbantis keletu finougrių, germanų, slavų kalbų (tą galime pastebėti daugelyje straipsnių, kuriuose pasitelkiami kitų tautų žodiniai atitikmenys), puikiai išmanantis įvairių tautų etnografinę, semiotinę ir kultūros istorijos literatūrą. Nuolat dalyvaudamas tarptautinėse konferencijose, profesorius pasisako folkloro, literatūros, kultūros istorijos, struktūralizmo ir semiotikos klausimais. Jo plunksnai priklauso ne viena knyga, daugybė straipsnių. Taigi tai mokslininkas, įnešantis svarų indėlį į šiuolaikinius folkloro ir etnologijos tyrinėjimus.

Būdinga V. Voigto darbų kryptis – teorinis-metodologinis humanitarinių mokslų atnaujinimas, permąstymas. Tarptautinėje folkloristikoje besiformuojančias naujoves, tendencijas jis perteikia rašydamas daugybę esė, straipsnių, kuriuose atsispindi jo platus teorinės ir metodologinės literatūros žinojimas. Daug mokslininko darbų yra išsibarsčiusių po įvairius tarptautinius leidinius, kuriuos ne visada pavyksta gauti, ne apie visus ir žinoma. Tokiu atveju geriausia išeitis – straipsnių rinkiniai. Dar 1999 m. pasirodė folkloristikos problemoms skirtas V. Voigto straipsnių rinkinys anglų kalba (*Suggestions Towards a Theory of Folklore,*

Budapest), o 2005 m. Vengrijos mokslų akademijos leidykla (*Akadémiai Kiadó*) išleido jo straipsnių rinkinį, skirtą vokiškai skaitančiam skaitytojui. Tai antroji serijos knyga, kurioje nagrinėjama vengrų folkloristika europiniame kontekste: folkloristinė analizė santykyje su finougriškuoju paveldu.

Knygos pavadinimas *Europäische Linien* (jį galima versti „Europietiškos linijos“, „Europietiškos kryptys“) atspindi autoriaus tyrimų linkmę – orientuojamasi į lyginamąją europietišką, o kai kur ir į eurazinę perspektyvą.

Aptariamasis leidinys patraukia temų margumu ir skirtingais jų tyrimo aspektais bei rakursais. Į jį galima žvelgti dvejopai: kaip į vientisą įvairioms folkloro, etnologijos, semiotikos problemoms skirtą monografiją arba kaip į savotišką kultūrinę, metodologinę mozaiką ir į kiekvieną straipsnį gilintis atskirai.

Pasklaidžius rinkinį, iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad straipsniai atrinkti padrikai, be jokios specialios sekos, temos yra tolimos ir viena su kita nesusijusios. Tačiau atidžiau pastudijavus, paaiškėja autoriaus ir leidyklos sumanymas: tai savotiškas minčių, idėjų, tyrimų kaleidoskopas, išdėstytas kultūrinėje laiko skalėje. Tokia forma atskleidžiami autoriaus moksliniai interesai, tyrimo objektų atranka ir įvairovė.

Autorius pradeda nuo archaikos – mitologinių, etnologinių problemų tyrinėjimo ir palengva pereina prie modernųjų tyrimų: folklorizmo, neofolklorizmo, didmiesčio etnografijos ir t. t. Daugelis įvairiais laikotarpiais skelbtų darbų tuo metu buvo

pionieriški, pavyzdžiui, etnosemiotika, folklorizmo tyrimas. Visus straipsnius vienija bendras aspektas – čia mėginta atlikti lyginamąją ir teorinę vengrų kultūrinių tradicijų analizę. Tam naudojama gausi lyginamoji teorinė medžiaga.

Į knygą atrinkti 1970–2002 m. parašyti 22 mokslininko straipsniai, kuriuose analizuojamos finougriškos, folkloristikos, etnosemiotikos problemos. Pasirinktas temų spektras rodo, kad autorius yra universalus, plataus akiračio tyrinėtojas. Jam yra aktualios netgi palyginti tolimos sritys, kaip antai menas, medicina, miesto kultūra. Visų šių straipsnių bendras bruožas – jie skirti išskirtinai vengriškajam paveldui tirti, kartu nepametant europietiškojo ar net pasaulinio konteksto. Vengrų kultūrą mokslininkas suvokia ne kaip uždara vienetą, o kaip finougriškojo ir galiausiai europinio arealo sudedamąją dalį, kurią, kaip ir visas kultūras, veikė įvairūs socialiniai veiksniai. Trumpai supažindinsime, apie ką rašoma straipsniuose.

Straipsnyje „Ar vengrų liaudies menas ‘finougriškas’?“ V. Voigtas aptaria muziejines vengrų liaudies meno vertybes, jų rinkimo istoriją, apie jas rašytus darbus ir atkreipia dėmesį į pasaulines įtakas liaudies menui. Čia jis randa paralelių su Orientu, netgi išvelgia jo poveikį. Pastebėtos genetinių analogijos ryšį padėtų nustatyti neatidėliojamas vengrų archeologinių radinių tyrimas bei lyginamoji finougriškojo meno analizė.

Straipsnyje „Tarp Vengrijos ir Indonezijos. Dviejų tradicinių motyvų analizė“ aptariami du motyvai. Visų pirma mėginama išvelgti tarptautines paraleles Dievo Avinėlio (*Agnus Dei*) tematikoje. Tai gana populiarus tekstilinis motyvas, randamas įvairiuose Vengrijos muziejų eksponatuose. Šią temą išplatino krikščionių Bažnyčia per pasakojimus apie Abelio avies paaukojimą Dievui. Motyvas pasklido po visą Europą įvairiais pavidalais: nuo milžiniškų akmens dirbinių iki knygos puošmenų, tekstilės. Antras į mokslininko akiratį pakliuvęs motyvas – sielų laivas, pasitaikantis Azijos tekstilėje. Įdomu, jog randama ne tik skandinaviskų bei egiptietiskų, bet ir vengriškų analogijų. Tai autoriui leidžia kelti hipotezes

apie bendras indoneziečių ir vengrų tekstilės ištakas. Jo nuomone, analogijų galėjo atsirasti dėl prekybinių ryšių, pigesnių tekstilės dirbinių kopijų gamybos.

Publikacijoje „Iš vengrų etnomedicinos istorijos“ randame kiek netikėtų autoriaus pastebėjimų, kultūriškai iš pirmo žvilgsnio sunkiai suvokiamų paralelių – tradicinių kinų medicinos įtaką vengriškajai. Pasirodo, toks ryšys buvo įmanomas per tarpinę tautą – tungusus. Lyginamoji kalbinė analizė parodė, kokia semantiškai artima žodžių „sirgti“ ir „ligonis“ etimologija tungusų ir vengrų kalbose. Šias kultūras suartina žodžių „mirti“ ir „sirgti“ sąsajos. Dėl to autorius siūlo ieškoti paralelių tarp vengrų ir tungusų liaudies medicinos.

Straipsnyje „Apie senosios vengrų religijos ištakas“ apžvelgiami senosios vengrų religijos (mitologijos) tyrinėjimai, taip pat ypač daug dėmesio skiriama ankstyvosios vengrų istorijos kūrėjo, jos pradininko Danielio Cornideso (1732–1787) veiklai.

Straipsnyje „Didmiesčio etnografija: Budapeštas“ tiriama, kaip funkcionuoja ir viena kitą veikia įvairios miesto kultūrinės sritys, jų istorinė perspektyva, kokią įtaką kultūrai daro gyventojų nacionalinė ir socialinė sudėtis.

Nemažai straipsnių skirta specifinėms folkloro problemoms aptarti. Apžvalginio-teorinio pobūdžio straipsnyje „Identiteto ir etniškumo problemos folkloro tradicijoje“ rašoma, kaip įvairūs mokslininkai suvokia identiteto prasmę, kokios jo galimos ištakos, kas lemia identiteto supratimą, jo kriterijus. Ypač pabrėžiama pokyčio svarba – senoji kultūra yra perdirbama, ir naujai sukurtas produktas formuoja identitetą.

Straipsnyje „Apie Sibiro folkloro kilmę“, peržvelgęs šio folkloro tyrimus (jie, beje, daugiausia sovietinių laikų), autorius mėgina nustatyti Sibiro folkloro reikšmę finougriškai, kartu metamas žvilgsnis į naujuosius tyrimus ir brėžiamos būsimų tyrimų gairės.

Atkreipiamas dėmesys ir į labai aktualias folkloro kūrinių sisteminimo ir klasifikavimo problemas. Straipsnyje „Bandymas suklasifikuoti sakmes. Sakmių motyvai, t. y. medžiaga, temos ir sakmių kompleksas“

autorius konstatuoja, kad iki šiol nėra tiksliai apibrėžta, kas yra sakmės tipas, nes suomių mokyklos pateikta sąvoka nebeatitinka nūdienos reikalavimų. Taip pat apžvelgiama, kaip motyvai bandyti išskirti ir apibrėžti, sakmės motyvo, tipo, temos kategorijos, tarptautinių ir nacionalinių katalogų ypatumai ir jų sąsajos. Nors autorius išsako savo pastebėjimus ir lūkesčius, tačiau, kaip jis ir pats pažymi, nieko nauja, deja, nepasiūlo, o tiesiog nusako tam tikras tyrimo perspektyvas.

Keletas straipsnių yra skirta baladėms. Antai publikacijoje „Registravimas ir sisteminimas. Vengrų liaudies baladės tarp Fraiburgo ir Budapešto“ apžvelgiami baladžių sisteminimo ypatumai, skelbimas, lyginamasis baladžių tyrimas Vengrijoje. Pažymimas būtinumas pritaikyti tarptautinę baladžių klasifikaciją. Ši tema toliau gvildinama straipsnyje „Ar yra liaudies baladėse visuomeninis konfliktas?“ Iškeliamos dvi baladžių tyrimo problemos: *baladės* termino neapibrėžtumas bei netikslus šių kūrinių grupavimas pagal konfliktą. Čia apžvelgiamos šio žanro kūrinių klasifikacijos galimybės ir skirtumai.

Kadangi leidinys skelbtas vokiečių kalba, tai autorius nepraleido progos pasidomėti ir „vokiškąja“ tematika. Straipsnyje „Iš Vokietijos per Austriją į Vengriją. Grimmų įtaka vengrų liaudies pasakoms“ tirama brolių Grimmų pasakų įtaka vengrų liaudies pasakoms. V. Voigto pastebėjimu, brolių Grimmų pasakų įvairiais laikotarpiais yra patekusių į vengriškai leistus pasakų rinkinius. Pasakų pateikėjai mėgė šias pasakas skaityti, o vėliau ir perpasakoti.

Straipsnyje „Politika ir populizmas. Vengrų kovos už laisvę 1848/49 atspindžiai liaudies tradicijoje ir prisitaikymas prie dabarties“ analizuojamos istorinio folkloro problemos, politinio folkloro rinkimo ypatumai. Pastebėta, kad kiekviena išsilaisvinimo kova (1956, 1989) turėjo savo frazeologiją.

Keletas straipsnių skirta folklorizmo analizei. Viename jų „Folklorizmo tyrimo problema šiandienos Vengrijoje“, aptariamos Vengrijos folklorizmą sisteminimo galimybės ir suformuluoti tyrimo uždaviniai. Mėginama išsiaiškinti tradicinio folkloro

funkcijas šiandien, pateikiama folklorizmo tyrimo apžvalga, analizuojama neofolklorizmo sąvoka ir tyrimai. Autorius išvelgė folklorizmo ir neofolklorizmo skirtumus. Folklorizmui būdinga romantiška estetika, kūrybinis plėtojimas, evoliucija, politinė emancipacija, turinys ir forma, tuo tarpu neofolklorizmas pasižymi avangardine estetika, radikaliai nauju menu, revoliucija, estetiniu suvokimu, forma, labai retai – turiniu. Modernusis (avangardinis) menas folklorizmui suteikia naujų ir įspūdingų formų.

Gausiai iliustruotas straipsnis „Apie neofolklorizmą mene“ taip pat skirtas folklorizmo ir neofolklorizmo tematikai. Į tyrimų lauką pakliūva visos pseudomitologijos, romantiniai kūriniai ir folkloro tyrimai. Aptariama liaudies muzikos įtaka profesionalių kompozitorių kūrybai, žymiesiems dailininkų darbams, skulptūrai, prozai ir poezijai.

Statistikos duomenimis, 4,4 procento Vengrijos gyventojų yra liuteronai. Šios savitos konfesijos folkloras aptariamas straipsnyje „Vengrijos liuteronų folkloras“.

Straipsnyje „Ar imsime pavyzdį iš Vengrijos, kaip puoselėti liaudies muziką?“ svarstoma, kokiomis sąlygomis gyvuoja vengrų liaudies muzika. Tai muzikos ansambliai, teatras. Siūloma muziką laikyti vengrų identiteto dalimi.

Grupelėje publikacijų autorius aptaria etnosemiotiką. Šios temos įžanga galima laikyti straipsnį „Etnologija ir semiotika“, jame supažindinama su etnosemiotikos mokslu ir dabartine jo būkle.

Straipsnyje „Archajiškosios (pra)semiotikos žymės“ analizuojama vengriško žodžio *jel* (žymė, požymis, ženklas) semantika kitų finougrių kalbų kontekste, o straipsnyje „Vengriškas žodis ‘mese’“ gilinamasi į žodžio *mese* (pasaka) prasmę. Paaiškėja, kad šis žodis giminingas mišlei. Autorius kelia hipotezę, kad viduriniais amžiais vengrų kalboje buvo du žodžiai: *mese* – daiktavardis ir *mesél / meséz* – veiksmavardis. Jie turėjo dvigubas reikšmes: abu reiškė „pasakojimas, pasakoti“ ir „mišlė, mišles minti“. Tačiau pirmiausia žodis *mese* reiškė mišlę. Pasakos prasme jis imtas vartoti maždaug XVI a. pabaigoje.

Straipsnyje „Buitis, buitinė kultūra, senovinė skaičiavimo sistema“ gilinamasi į buitinę kultūrą ir buities gyvenimą, ypač daug dėmesio skiriant skaičių simbolikai ir paskirčiai. Stebimi visuomeniniai pokyčiai, veikiančios skaičiavimo sistemos pasikeitimai. Atliekama semiotinė buities analizė įvairiais istoriniais laikotarpiais. Analizuojama skaičių reikšmė įvairiose gyvenimo srityse (žiniasklaidoje, politikoje). Iškiriamos dvi kultūros simbolių reikšmių kryptys: 1) refleksinė (atspindėjimo) funkcija, kurią sudaro laipsniai, mokyklos, kariuomenės rangai, priklausymas grupėms su simbolika (aprasa, šventės, patalpų dekoras); 2) savitiksliškumo funkcija. Ją atspindi tautiniai himnai, vėliavos, miestų herbai, muziejai. Ypač šia funkcija pasižymi sportas ir laisvalaikis.

Straipsnyje „Šiuolaikinių žodinių tekstų tyrimo rezultatai ir klaidos“ paliečiamos folkloro tekstų analizės problemos. Atsiradus modernioms priemonėms (diktofonams, vaizdo aparatams), padidėjo surinktos medžiagos patikimumas. Pastebėti dažni pasikartojimai, varijavimas. Dėl to prirėkė naujoviškų žodinės tradicijos tyrimų. Dažna tyrinėtojų klaida yra tai, kad jie nekritiškai žiūri į šaltinius ir neskiria žodinių ir spausdintų kūrinių. Suplakami į vieną krūvą tekstologiskai skirtingi dalykai. Taip atsitiko su Vengrijoje išleistomis keturiomis valstiečių biografijomis, kur vieni tekstai buvo gauti rankraščių pavidalo, o kiti šifruoti iš įrašo. Autoriaus nuomone, tai yra didelė klaida, nes, imant įrašą iš juostos, gaunama visiškai kitokia pasakojimo kokybė.

Straipsnių rinkinys baigiamas apibendrinamojo pobūdžio publikacija „Europietiškos vengrų folkloro kryptys. Pastabos apie tyrimų būklę“, kurioje išvelgiamas europietiško folkloro bendrumas. Svarstoma, kurie elementai folklore yra europietiški, o kurie grynai vengriški, kaip atrodo vengrų folkloras europiniame kontekste. Ypač pabrėžiamas komparatyvistinis folkloro aspektas. Autorius konstatuoja, kad vengrų folkloras yra europietiškas: ne slaviskas, ne vokiškas ir ne „senasis vengrų“. Taigi studija parodė, kad vengrų folkloristika stovi ant tvirto europinio teorinio pamato.

Kokios mintys kyla peržvelgus šią knygą? Autoriaus tikslas buvo pateikti vengrų tyrinėjimus europiniame kontekste. Daugeliui tyrinėtojų, analizuojančių savąsias kultūras, stinga objektyvumo, žvilgsnio iš šalies, apsiribojama vidine problemos analize, visiškai neatsižvelgiant į išorines įtakas. V. Voigtui šių spąstų pavyko išvengti. Nors daugelyje darbų neraišė didelių atradimų ar sensacinių pastebėjimų, tačiau šis straipsnių rinkinys tiksliai atspindi moderniąsias folkloro tyrimo tendencijas. Mums ypač aktualūs Lietuvoje menkai tirti folklorizmo, neofolklorizmo reiškiniai, miesto etnografija.

Autorius pasižymi puikia mokslininko intuicija, todėl nubrėžia savotiškas tyrimų gaires, kurios gerokai palengvina kitų tyrinėtojų darbą. Ši knyga tikrai turėtų praversti tiems, kurie nori susipažinti su šiandieninėmis tarptautinės folkloristikos kryptimis ir tendencijomis.

Jūratė Šlekonytė

What Goes Around Comes Around: The Circulation of Proverbs in Contemporary Life, edited by Kimberly J. Lau, Peter Tokofsky, Stephen D. Winick, Logan, Utah: Utah State University Press, 2004. – 190 p.

2006 metų pabaigoje Lietuvos literatūros ir tautosakos instituto paremiologus pasiekė didelis ir vertingas siuntinys – Wolfgango Miederio ir Johno Templetono fondo dovana lietuvių mokslininkams. Per dvidešimt naujaujų ir kiek seniau publikuotų įvairių pa-

remiologijos srities tyrinėjimų, įvairių tautų patarlių rinkinių, bibliografijos sąvadų ir bendresnio pobūdžio studijų, tikėtina, bus naudingi ir įdomūs ne tik lietuvių patarlių ir priežodžių, bet ir kitų tautosakos rūšių bei žanrų tyrėjams.